

מן החבית), ואמנם אינו נוגע בו בגופו, אך נגיעה על ידי דבר אחר דינה כנגיעה בגופו, ולכך אוסר את היין בשתיה הגם שנוגע שלא בכוונה (כן פרש רש"י וכמה מהראשונים).
ואולם רבנו תם (בתוס' לעיל נז. ד"ה ה"ג) פרש שנוגע ביין עצמו [וגם אם נגרוס 'בנטלא' הכוונה היא שנוגע באצבעותיו ביין שבתוך הנטלא, שהוא מלא על גדותיו], אבל נגיעה ע"י דבר אחר שלא בכוונה (וכמו כאן, שסבור שהוא שחר) – התיר רבנו תם אף בשתיה.

'לא צריכא דקא מוריק אורוקי, והוה ליה כחו שלא בכוונה' – ובטעם החכם שאסר מפני שהגוי ידע שהוא יין, נחלקו הדעות; יש אומרים שהטעם הוא מפני שעשה זאת בכוונה, ואפילו לא נגע ביין בידו אוסר ע"י כחו אף בהנאה (כן נקטו בתוס' כאן, הרא"ש, התרומות, הסמ"ג, ועוד. וכן כתב הטור. והכי קיימא לן – ע' נקה"כ על הט"ז כד סק"ל; חזו"א מז, יא מט, ה).

ויש מפרשים הטעם שאסר בהנאה, כי חוששים שמא נגע ביין עצמו ולא שמו לב בדבר, שהרי סברו שהוא ישראל שאינו אוסר ולא השגיחו עליו. אבל אם ודאי לא נגע – אין כחו אוסר בהנאה אלא אם מנסך בפירוש לשם עכו"ם, אבל לא בסתמא (כן כתבו רבנו תם והרשב"א (בחי'דושיו, וכן יש לדייק מתשובתו – ח"א תשיר) ועוד. וכן משמע בתוס' להלן נט: סד"ה ה"ג ובהגהת הב"ח שם. וכן מדוקדק מלשון התוס' ס. ד"ה ואי [ואולם הרא"ש שם כתב לאסור בהנאה, כשיטתו]. וכן משמע מרש"י (בד"ה סלקא) וכמוש"כ התוס' בשמו. מאידך מדברי רש"י בע"א (ד"ה מאי לאו, וכמו שדייקו התוס' שם מדבריו) נראה שעכו"ם שטעם יין והחזירו לחבית יין, נאסר היין שבחבית בהנאה בגלל כחו ולא רק משום תערובת. וכיו"ב הקשו התוס' (ד"ה אלא) מרש"י לקמן ס. וצ"ב).

אך כל זה אמור בנגיעה [ע"י דבר אחר] בכוונה לצורך כלשהו, אבל שלא בכוונת נגיעה, אם נגע ע"י דבר אחר – אנו מקלים כפי המתירים בשתיה (כשיטת רבנו תם המובאת לעיל).

וכתב הרמ"א (קכד, כד. ומקור הדבר במרדכי ובהגהות אשרי. וע"ע בתוס' לעיל נז: ד"ה לאפוקי) שבזמן הזה שהאומות אינם עובדי כוכבים, לעולם אנו דנים את נגיעתם כנגיעה ללא כוונה, כיון שאין לנגיעתו שום זיקה לניסוך. ולכן גם כשמכוין ליגע נידון כאינו מכויין ליגע, וכל שעל ידי דבר אחר – מותר בשתיה. אלא שכתבו הפוסקים שאין להורות ולפרסם קולא זו, ואסור לאמרה בפני עם הארץ. (וע' בשו"ת מהרי"ל (לח) שכתב שלענין מעשה יש להתיישב בדבר).

דף נט

'לא צריכא דטפחינהו בידיה' – ולא שטפחם לשם ע"ז, כי אז אפילו מים של רבים או של חברו נאסרים, אלא הטפיחה מוציאתם מחיבורם בלבד, ואח"כ עבדם ללא עשיית מעשה במים (עפ"י ריטב"א). בבאור דברי הרמב"ם (עכו"ם ח, א), ע' בספר אבי עזרי קמא ח, ג.

(ע"ב) 'אמר רב אשי: האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישאל בכוונה, אע"ג דלזבניה לעובד כוכבים אחרינא אסור, שרי ליה למישקל דמיה מההוא עובד כוכבים. מ"ט מיקלא קלייה' – יש מדייקים: דוקא שניסך בכוונה ובמזיד כדי לאסרו, שאם ישראל היה עושה כן היה חייב בתשלומין, הלכך מותר לקחת ממנו דמים ואין זה נהנה מאיסורי הנאה. אבל ניסך שלא בכוונה – אסור לקחת ממנו, שהרי גם את ישראל אין יכול לתובעו (דעה זו מובאת בראב"ד, ברשב"א ובריטב"א. וכן משמע בתוס'. וכן דייק המאירי מדברי הרמב"ם).

[יש מקשים, הלא ישראל שניסך במזיד אינו חייב אלא מתקנת חכמים, אבל מעיקר הדין פטור, שהזק שאינו ניכר הוא, ואם כן, הלא הנכרי אינו בכלל תקנת חכמים ואף במזיד אינו חייב לשלם. ובשו"ת אחיעזר (ח"ב ה,ו) חידש שנכרי חייב בגרמא בניזקין, (וע' לו עוד בהרחבה בח"ג לו), וא"כ חייב בהזק שאינו ניכר מעיקר הדין, שהרי גרם לו הפסד ממון ולא גרע זה מ'גרמא'.

וצריך לומר שאינו חייב בהזק כזה אלא במזיד, ואין אומרים בזה 'אדם מועד לעולם', שאם חייב גם בשוגג הלא יוכל ליטול דמי היין אפילו כשנסך שלא בכוונה.

(וכ"כ החתם-סופר בחדושו כאן. ואולם בראשונים מבואר שאין הנכרי חייב בהזק שאינו ניכר יותר מישראל. ע' בחדושי רבנו יונה כאן ובמשמרת הבית להרשב"א ב"א ש"א).

ואולי יש לומר בדרך אחרת; היות ולפי דיני הנכרי מחייבים על גרמא ועל הזק שאינו ניכר (כן נראה לכאורה), הלכך אנו דנים אותו כפי דיניהם. ואפילו לפי מה שכתב המהרש"ל (בפ"ק דב"ק) שאין אומרים 'כך דינכם' להוציא ממון מן הנכרי אלא לפטור את הישראל מחיוב, אף לפי שיטה זו צידד באחיעזר (בח"ג שם) שאם אין אנו באים לגורעו מישראל – חייב. ועל כן י"ל שהיות ואצל ישראל אילו היה מנסך היה חייב, ולו אך מתקנת חכמים, שוב דנים את דין הגוי בדיניהם לחייב על גרמא.

ובעצם הנחת הקושיא הנ"ל, לכאורה יש לדון שאמנם לא מצינו שתקנו חכמים תקנות לנכרים (ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין גו.), אך סברא היא שכשידנו תקיפה לא נפטור נכרי המנסך במזיד להפסיד את ישראל. [וצ"ב בלשון התוספות 'שהיה העכו"ם זה רוצה להיפטר...'].
ע"ע במה שפלפל בשו"ת פרי יצחק (ח"א נח) מדוע לא ייפטר הנכרי מתשלום משום 'קם ליה בדרכה מיניה', שהרי משעה שהגביהו נעשה גזלן ונתחייב מיתה בדיניהם).

ויש סוברים שאין חילוק אם ניסך בכוונה או שלא בכוונה, ומה שנקטו 'בכוונה' – לאפוקי מגע שלא בכוונה שאינו אוסר בהנאה ומותר למכור לכל נכרי (עפ"י רא"ה; תורת הבית להרשב"א ש"ב מה.).

ולדעת הכל, אם עשה כן מרצונו של ישראל, ודאי אסור ליטול דמים ממנו, שהרי אין כאן תביעת נזקין (ריטב"א).

'מנא אמינא לה, דתניא עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל...' – בבאור הראיה מן הברייתא (ערש"י ותוס'), כתב הר"ן בדרך זו:

מכך שריב"ב מתיר בהנאה כשאין חשש ניסוך לעכו"ם כגון שניסך שלא בפניה, מזה מוכח שאיסור יינם שאסרו משום בנותיהם, אינו איסור הנאה אלא איסור שתיה בלבד. ומכאן שגם לחכמים האוסרים בהנאה, זהו רק מצד הספק שמא ניסך, אבל משום חשש בנותיהם אין איסור הנאה מן היין [שהרי לא נחלקו ביסוד גזירת בנותיהם, אלא מחלוקתם האם יש לחוש לניסוך באופן זה אם לאו]. וכיון שכן הרי לפי הצד שלא ניסכו לע"ז, נמצא שהוא כשורף את יינו המותר, הלכך יש לחייבו.

וללא הברייתא הזו היה מקום לומר שמשום גזירת בנותיהם הטילו חכמים איסור הנאה על היין, נמצא שלא העכו"ם שרפו אלא היין מותר מן הדין ורק חכמים הם שהחמירו עליו לאסרו. עד כאן דברי הר"ן. [שני דברים יש לשמוע מבאורו של הר"ן: א. האוסר דבר של חברו באיסור דרבנן – אינו חייב מדין מזיק. שלכך אילו היינו אומרים שאיסור הנאה מן היין הוא מגזירת חכמים משום בנותיהם, ולא מטעם חשש ניסוך – לא היה חייב לשלם. וטעמו של דבר, כיון שהדבר מותר בעצמותו, אלא שמוטל על האדם חיוב לשמוע לחכמים, אין זה מוגדר כ'מזיק', שהרי לא פעל מאומה בגוף החפץ, אלא שגרם שחכמים יאסרו על זה להנות מן החפץ.

ב. משמע בר"ן שמצד עצם הדבר שהנכרי הכניס את היין למצב של ספק-מנוסך – אינו מתחייב על

כך, ורק משום סברת 'מה נפשך' כתב הר"ן לחייבו, שאם האמת שניסך לע"ז – הרי הוא מזיק את היין, כדין מנסך יין של חברו לע"ז, ואם באמת לא היה כאן ניסוך, ודאי יש כאן חזק גמור ליין, שהרי עתה הנכרי לוקח את היין, וחייב מטעם לוקח או מטעם מזיק.

וטעם הדבר שאין לחייב מצד עצם האיסור – ספק שהטיל על היין – כטעם הנ"ל, שהחויב להחמיר בספק הוא נידון כאיסור צדדי ולא איסור שבגוף החפץ [ואף אם נאמר שספיקא לחומרא מדאורייתא, הלא אם לאמיתו של דבר לא ניסך, ועבר זה ונהנה ממנו – אין כאן איסור הנאה מיין נסך, אלא שעבר על חיוב החמרה בספקות] (עפ"י שערי ישר א, ט י. ע"ש שהאריך בכללות הענין. [יצוין שנפלה טעות בהעתקת דברי הר"ן בשער"י, ולפי המועתק שם אין כ"כ מובן לדבריו]).

א. יש להעיר שלפי מה שכתב שחייב ממה נפשך, אם כ'מזיק' אם כ'לוקח', נראה שאם יאמר הנכרי שאינו חפץ ביין ומשאירו ביד הבעלים, ייפטר מדינא, כי שמה האמת היא שלא ניסכו ואין כאן נזק. ומה שכתבו התוס' 'ירצה להיפטר' – לאו דוקא, אלא פטור מצד הדין. וצ"ע.

ועוד, לפי הצד שלא ניסך לע"ז והרי הוא כלוקח, לא יתחייב לשלם לו אלא כדמי יין האסור בשתיה לבעליו, שהרי נגע בו העכו"ם ואסור בשתיה משום בנותיהן. ועוד קשה, הלא כיון שסוף סוף חכמים אסרו בהנאה, גם לפי האמת שלא ניסך, אם כן כיצד מקבל זה דמים, הרי הוא כמוכר איסורי הנאה.

ולולא דבריו היה נראה שלא מדין 'לוקח' אטו עלה, וכן בר"ן אין זכר לזה. אלא גם לפי הצד שלא היה כאן ניסוך לע"ז מ"מ הוא 'מזיק' במה שגרם לאסור היין משום חשש ניסוך. ולפי"ז יהא מוכח מהר"ן להפך ממה שכתב, שגם באוסר מצד הספק – הרי הוא מזיק גמור [ושיטת הר"ן (בקדושין לט. וכן נראה מדבריו שם ה:)] שסד"א אסור מהתורה. ואפשר שאף לפי הסוברים שהוא מדרבנן, מ"מ מדרבנן דנים את הדבר כפי הצד האסור, והרי זה כאיסור בעצם]. ומה שכתב הר"ן סברת ממה נפשך, לרווחא דמילתא הוא, כלומר אם באמת לא היה כאן ניסוך לע"ז, אין שום חשש ליטול דמים, ואם היה כאן ניסוך, הרי הוא כמזיק ממש.

ב. בעיקר דברי הר"ן כאן שמשום בנותיהם לא נאסר אלא בשתיה, הדבר שנוי במחלוקת הראשונים, ויש סוברים שאף בהנאה אסור משום הרחקה מבנותיהם ולא [רק] מחשש ניסוך (ערמב"ן לעיל לו:). וע' בר"ן לעיל (ט: בדפי הרי"ף) שבעצם אין חשש ניסוך בסתם יינם, אלא משום בנותיהם אסרו, רק כדי שלא לחלק בין יין שנתנסך ודאי לסתם יינם, הטילו איסור הנאה. ולפי דבריו שבכאן צריך לומר שגדר האיסור שנתנו חכמים, לנהוג בו כיון שנתנסך, ואינו איסור מחודש דהרחקה. ונראה לפי"ז שייחשב כאיסור"ג דרבנן שיש לו עיקר מהתורה, ויתכן נפקותא לקידושי אשה ביין של גוים – ע' אה"ע כח, כא.

'עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל... ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא מתירין... לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי' – לכאורה נראה שלר"י בן בבא ור"י בן בתירא לעולם אין הנכרי יכול לאסור יין של ישראל במגעו ללא רצונו, כי אין ביכולתו לאסור דבר של חברו לאונסו. אבל כתב הרמב"ן שמעולם לא נחלק אדם במגע עכו"ם בכוונה, שגזירת חכמים היא לאסור את היין בהנאה משום בנותיהן, ואין זה שייך לשאלת 'אדם אוסר דבר שאינו שלו', אלא כאן מדובר שניסך והוריק יינו של ישראל ולא נגע בו, באופן זה לא אסרוהו בהנאה משום בנותיהם, אלא משום ניסוך שעשה לע"ז אתה בא לאוסרו עליו – בזה אמרו ריב"ב וריב"ב שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כלל, אפילו ע"י מעשה (שיטה אחרת יש לרא"ה, מובא בריטב"א).

דף ס

'ואי מצד צדודי – אסיר' – הרמב"ם פרש שאפילו לא הגביה אלא שמוזז את הכלי – אסור אפילו